

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

І РОЗДІЛ. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Юрій Гоцуляк,

м. Київ, Україна

УДК 37.013.8

МЕХАНІЗМ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В статтє рассматривается проект механизма идентификации одаренных учеников в рамках среднего образования как один из ключевых компонентов образования одаренных детей, устанавливается субъектный состав, его функции, а также стадии процедуры идентификации.

Ключевые слова: *идентификация, одаренный ребенок, образование.*

This article discusses the mechanism for identifying gifted students in secondary education as a major component of the education of gifted children, set the subject composition, its functions, and the identification stage.

Key words: *identification, gifted child, education.*

Виявляючи недоліки української системи освіти, частіше доводиться говорити про необхідність диференційованого підходу. По суті справи, диференційована освіта в її сучасному розумінні в Україні не впроваджена. В необхідній мірі не розроблено механізм реалізації права кожного на освіту відповідно до здібностей, адже з поняття освітнього права випливає якісно інше розуміння освіти. Таке розуміння ґрунтується на кількох моментах: *по-перше*, освітні потреби в учнів різні, *по-друге*, задоволення цих освітніх потреб має бути теж різним, *по-третє*, освіта повинна виявляти і задовольняти освітні потреби не всіх разом, а кожного учня окремо (особистісно орієнтований підхід). На такому логічному «ланцюжку» ґрунтується диференційована освіта. Очевидно, що на цьому логіка диференційованого підходу не завершується. Освіта є явище системне, а тому, говорячи про різність освітніх потреб, постає необхідність їх групування. Беручи до уваги «якісний» критерій, можна виділити учнів, потреби яких у певній сфері (з певного предмету) є вищими за середній рівень. Це учні з високими здібностями або, як їх ще прийнято називати – обдаровані учні. Таким чином, постає питання освіти обдарованих дітей як одного з ключових компонентів диференційованої освіти. Відмічено, для того, щоб підтримувати здібності дітей, їх необхідно спочатку виявити. Отже, предмет нашої актуалізації звужився до питання ідентифікації обдарованих дітей, як невід’ємної частини освітньої підтримки обдарованості, що, в свою чергу, є невід’ємним компонентом диференційованої освіти.

У цій статті ми не розглядатимемо конкретні інструменти ідентифікації, а спробуємо конкретизувати механізм цієї процедури (якою вона має бути), визначити питання, що підлягають правовому регулюванню. Необхідно зазначити, що освіта обдарованих дітей у світовій освітній практиці явище не нове, вона має місце уже понад 30 років. Тому вважаємо виправданим покласти в основу нашого проекту кращий адміністративний та правовий досвід регулювання цього питання (у першу чергу, це країни США та Канади).

Нам необхідно визначити коло суб'єктів, які мають бути залучені до процедури ідентифікації, дати відповідь на питання: хто має проводити ідентифікацію і, хто має її організувати? Так, серед таких суб'єктів виділяємо наступних: керівник навчального закладу; вчителі та інші фахівці; батьки дітей; діти; адміністративні органи.

Як бачимо, суб'єктний склад є типовим, але, разом з тим, необхідно врахувати компетентнісний підхід, а для цього звернемося до зарубіжного досвіду.

У Канаді, зокрема, в провінції Онтаріо законодавство декларує, що процедура ідентифікації обдарованих дітей має бути уніфікованою, а тому і виникає потреба у створенні спеціальних органів (комітетів), які б могли професійно проводити таку процедуру. Отже, запроваджується так званий комітет з ідентифікації та розміщення. Окрема законодавча увага до запровадження комітетів говорить нам про значущість питання виявлення обдарованості для системи освіти обдарованих дітей у цілому, адже на цьому етапі з'ясовуються сильні сторони дитини і проектується її подальше навчання. Зважаючи на те, що обдарованість дитини може бути «прихованою», то належним чином проведена ідентифікація може мати ключову роль для задоволення освітніх потреб учня [1, 2]. У США, зокрема, в тих штатах, де розвинена система освіти обдарованих дітей (Джорджія, Луїзіана тощо), теж не обходяться без окремих органів з ідентифікації [3, 4].

Отже, встановлюючи суб'єктний склад у механізмі ідентифікації, а саме, визначаючи конкретних фахівців, які мають відношення до виявлення сильних сторін дитини. Можемо виділити дві категорії таких спеціалістів: 1) учителі, які працювали або працюють з учнем і надають загальну інформацію про нього, 2) спеціалісти, які проводять спеціальні освітні заходи (тестування) для виявлення здібностей учня. При запровадженні спеціальних органів, які мають здійснювати ідентифікацію, потрібно визначити «географію» їх компетенції (на рівні області, району, окремого закладу), а також рівень їх формування (міністерство, місцеве управління тощо)

Потім необхідно з'ясувати, які функції мають виконувати ці суб'єкти для реалізації механізму ідентифікації обдарованих дітей (адже нам необхідно, щоб кожен компонент механізму сприяв його якісному функціонуванню і займав належне, визначене місце).

У першу чергу, звернемо увагу на керівника навчального закладу, в якому здійснюється процедура ідентифікації, на якого покладається організаційна та наглядова функція і який є гарантом того, що ця процедура пройде належним чином. Визначимо які мають бути функції директора навчального закладу:

- організація діяльності рад з ідентифікації (мається на увазі забезпечення роботи органів з ідентифікації необхідними умовами матеріально-технічного та інформаційного характеру, тобто, надання повної інформації про учня):

- забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців у сфері освіти обдарованих дітей (якщо ідентифікацію здійснюють фахівці з цього ж навчального закладу, то вони мають пройти необхідні заходи з підвищення кваліфікації, за цим має слідкувати директор навчального закладу; особливо це може бути актуальним, якщо ради з ідентифікації формуватимуться на рівні навчальних закладів);

- погодження та затвердження освітнього «інструментарію» для ідентифікації обдарованості (за аналогією з плануванням навчально-виховного процесу, де є інваріантна та варіативна частини [5], необхідно встановити обов'язкові і додаткові інструменти для ідентифікації, що можуть бути використані радою з ідентифікації, але за погодженням з керівником навчального закладу; таким чином, маємо заходи з ідентифікації: *обов'язкові* (зокрема, конкретні тести), що встановлює міністерство освіти і *факультативні* (окремі предметні тести);

- затвердження документації, пов'язаної з процедурою ідентифікації (це документи про початок ідентифікації, висновки ідентифікаційної ради тощо).

Отже, керівник навчального закладу є суб'єктом, який має забезпечити «нормальне» проходження процедури ідентифікації як матеріально, так і формально.

Наступним суб'єктом, що відіграє ключову роль у механізмі ідентифікації є вчителі, тому що вони безпосередньо задіяні у цьому процесі. Визначимо функції, які вони мають виконувати:

- проведення процедури ідентифікації (вчителі залучаються до процедури ідентифікації у двох статусах: 1) у складі ідентифікаційних рад, 2) як джерело інформації про учня. Ідентифікаційні ради мають складатись зі фахівців у сфері обдарованості, а тому деякі педагоги, які мають відповідну кваліфікацію мають входити до таких рад. Так як забезпечення права на освіту відповідно до здібностей має стати основним завданням системи освіти, то виявлення цих здібностей має стосуватися всіх спеціалістів, які надають освітні послуги, тому що вони володіють корисною інформацією про сильні сторони дитини, і така інформація має бути зафіксована і використана в інтересах дитини);

- здійснення відбору за результатами ідентифікації і формування рейтингів серед учнів (після проведення необхідних освітніх заходів з виявлення обдарованості, ідентифікаційною радою визначаються учні, які потребують навчання за спеціалізованими освітніми програмами для обдарованих з певного предмету (чи кількох предметів), формуються рейтинги для визначення учнів, які можуть навчатись за вищевказаними програмами безкоштовно);

- проведення консультаційної роботи з батьками з питань ідентифікації (вчителі проводять консультації та опитування батьків дітей для отримання необхідної для ідентифікації сильних сторін інформації про учня, а також надання батькам інформації стосовно особливостей процедури ідентифікації; необхідно зазначити, що світові освітні тенденції складаються таким чином, щоб освіта виходить за межі навчального закладу, а для цього необхідне повноцінне залучення батьків до навчально-виховного процесу);

- заводять портфоліо на учня (вчитель, який збирає інформацію про сильні сторони учня для обліку і збереження цієї інформації має заводити портфоліо, в якому має міститися інформація щодо ідентифікації обдарованості дитини; таке портфоліо дає можливість отримати загальну картину здібностей іншим спеціалістам, які працюють з дитиною (чи будуть працювати), що в свою чергу, має сприяти оптимізації навчально-виховного процесу обдарованих учнів);

- обґрунтування результатів ідентифікації учня (спеціалісти, які входять до рад з ідентифікації мають не просто складати документ про результати ідентифікації, а й обґрунтувати власні рішення; батьки повинні мати право вимагати таких обґрунтувань, зокрема, у випадках, коли за результати проведених заходів учня не рекомендують до навчання за спеціалізованими освітніми програмами для обдарованих).

Отже, можемо зробити висновок, що вчитель у механізмі ідентифікації обдарованих дітей має виконувати ключову функцію збору та оброблення інформації про учня, а також може виконувати фахову функцію як член ради з ідентифікації.

Наступним суб'єктом, функції якого у механізмі ідентифікації обдарованості важливо визначити – це батьки учнів, адже як сказано вище, диференційована освіта передбачає багатосторонній процес з обов'язковим залученням батьків до навчання. Функції батьків у процесі ідентифікації, на наш погляд, мають бути наступними:

- залучаються до процедури ідентифікації (батьки дитини є важливим учасником процедури ідентифікації обдарованості як джерело інформації, адже вони можуть знати про його здібності, що не проявляються в силу певних причин; також батьки надають згоду на участь дитини у цій процедурі, так як питання освіти обдарованих дітей дещо виходить за межі формальної обов'язкової освіти);

- надають інформацію про учня (інформація може надаватися у довільній формі у ході проведення співбесід із учителями, які надають освітні послуги дитині, чи у вигляді заповнення анкет (у США та Канаді такі анкети називаються «Rating Scales» – «оціночні шкали» здібностей), що дозволяє таку інформацію систематизувати);

- можуть заявити про включення їх дитини до процедури ідентифікації (така можливість має надаватися батькам як забезпечення права кожного на освіту відповідно до здібностей і права кожного учня пройти процедуру ідентифікації);

– можуть вимагати пояснень тих чи інших рішень щодо їх дитини, пов'язаних із процедурою ідентифікації.

Отже, батьки реалізують право їх дітей на проходження процедури ідентифікації обдарованості, подаючи необхідну заяву, а також залучаються до ідентифікації в якості джерела інформації про учня.

Необхідно також звернути увагу і на учня у механізмі ідентифікації. Учень має право пройти процедуру ідентифікації щороку (так як, це є складовою реалізації права на освіту відповідно до здібностей). Дитина може проходити процедуру ідентифікації за наявності згоди її батьків. Зауважимо, як свідчить світовий освітній досвід, ідентифікація обдарованості не є виявленням «еліт» і потуранням «нерівності», а навпаки, сприяє розкриттю змісту освіти, адже створюється можливість та умови для надання освітніх послуг таких, яких потребують діти [6]. Таким чином, учням створюються «рівні умови» для реалізації здібностей.

Необхідно також розглянути місце адміністративних органів у механізмі ідентифікації обдарованості. Маються на увазі центральні та місцеві органи управління освітою. Отже визначимо функції цих органів:

– здійснення нагляду за належним проведенням ідентифікації обдарованості у навчальних закладах (такий нагляд може здійснюватись шляхом делегування представників (чи спостерігачів) до ідентифікаційних рад, а також шляхом розгляду звітності);

– експертиза освітнього інструментарію, за допомогою якого здійснюється ідентифікація (мається на увазі, що органи управління освітою мають надавати висновок з приводу того чи іншого тесту для ідентифікації; органи управління мають визначити список можливих інструментів для ідентифікації або встановити стандарти для такого інструментарію);

– видання нормативно-правових актів з питань ідентифікації обдарованих дітей (без нормативного регулювання у цьому випадку обійтись неможливо, адже механізм ідентифікації має бути уніфікованим; зокрема, регулювання потребують питання: вимог до фахівців, які займаються ідентифікацією, у тому числі тих, хто має входити до складу рад, визначення освітніх заходів, які мають проводитись під час ідентифікації, встановлення прав та обов'язків учасників ідентифікаційного процесу тощо);

– організація заходів з підвищення кваліфікації учителів у сфері освіти обдарованих дітей (особливо це питання актуальне коли такі новації як ідентифікація обдарованих дітей знаходиться тільки на стадії розроблення та впровадження, адже без достатньої кількості кваліфікованих кадрів неможливо запустити такий механізм у масштабах держави; тому місцеві органи управління освітою мають обов'язково активно залучитися до цього питання).

Отже, адміністративні органи управління освітою мають виконувати нормативну та наглядову функцію у механізмі ідентифікації обдарованих дітей. Таким чином, ці органи «адміністративно» доповнюють та завершують цілісність процедури ідентифікації обдарованості.

Визначивши коло суб'єктів, які мають бути задіяні в ідентифікації обдарованості, а також їх функції, необхідно звернути увагу на зміст процедури ідентифікації; у першу чергу – це стадії.

І так, що ми розуміємо під ідентифікацією обдарованих дітей?

Ідентифікація обдарованої дитини – це процес збору та обробки інформації, а також проведення інших заходів освітнього характеру для виявлення високих здібностей учня у певній сфері суспільного життя. Отже, ми маємо мету ідентифікації – виявити здібності учня, і для цього визначаємо освітні засоби. Виходячи з цього спробуємо визначити складові такої процедури.

1. *Збір та обробка загальної інформації про учня* (сильні сторони, психологічні особливості тощо); для збору інформації про учня розробляються і мають затверджуватись спеціальні форми у вигляді анкет. На першому етапі ідентифікації проходить підготовка матеріалу, з яким у подальшому можна буде працювати. Джерелами інформації можуть бути: вчителі, які працюють або працювали з учнем, батьки учня, а також учень та його товариші. Таку інформацію має збирати класний керівник або вчитель, який помітив високі здібності учня (з погодженням з класним керівником для того, щоб процес збору інформації мав системний

характер). Очевидно, що має бути певне «місце» де необхідна інформація про сильні сторони учня зберігається. Тому, для систематизації інформації про учня вчителем створюється портфоліо, де зберігаються необхідні дані про дитину. Портфоліо може поповнюватись іншими фахівцями, які надають освітні послуги обдарованому учню. Результати діяльності цього етапу ідентифікації повинні мати формальне вираження.

Таким чином, за результатами обробки інформації про здібності учня складається висновок учителя та рекомендації щодо змін у навчально-виховному процесі та щодо проходження окремих освітніх заходів виявлення обдарованості (тестування). Як бачимо, на цьому етапі мова ще не йде про навчання учня за спеціалізованими освітніми програмами (такі рішення мають прийматись компетентними особами), а лише про окремі рекомендації, які також покликані оптимізувати навчання здібної дитини.

2. *Проведення комплексу освітніх заходів (тестування) щодо виявлення загальних здібностей учня.* У цьому випадку маються на увазі окремі інструменти (як правило це тести), за якими виявляється сфера обдарованості дитини (загально інтелектуальна, творча, лідерська, мистецька тощо). На цьому етапі з'ясовується питання щодо загальних напрямків обдарованості (зокрема, це актуально для учнів молодших класів та дошкільної освіти). Як бачимо, процедура ідентифікації має відбуватися шляхом руху «від загального до конкретного», на кожному етапі більш детально визначаючи освітні потреби учнів.

3. *Проведення комплексу заходів (тестування) освітнього характеру щодо виявлення здібностей учня у конкретній сфері* (з певного предмету). На цій стадії виявляються та оцінюються здібності учня у певній сфері, з певного навчального предмету. Таким чином, логічним завершенням ідентифікації має стати визначення спектру здібностей учня і встановлення його потреб у конкретних освітніх програмах та послугах. Ідентифікаційна рада за результатами проведених заходів має встановити чи є необхідність навчання дитини за спеціалізованою освітньою програмою (чи кількома програмами).

4. *Складання висновку щодо здібностей учня.* Після проведення комплексу заходів з ідентифікації обдарованого учня, рада (комісія), яка проводила ці заходи має видавати на кожного учня висновок з рекомендаціями щодо навчально-виховного процесу. Цей документ має містити обґрунтування щодо того чи іншого рішення (включення чи не включення учня до навчання за спеціалізованою освітньою програмою). Такий висновок є підставою для зарахування учня до навчання за спеціалізованою освітньою програмою для обдарованих дітей із певного предмету. Потрібно зазначити, що процедура ідентифікації не має визначати «обдарований учень чи не обдарований?», так питання взагалі в освітній сфері не має ставитись, адже це є потуранням «елітаризму», що у сучасному демократичному суспільстві не допустимо. Питання про те «які в учня освітні потреби?», «чи потребує він додаткового освітнього підходу?», «яким чином підтримати його здібності?».

Розглядаючи вищевказані аспекти ідентифікації обдарованості, а також визначаючи суб'єкт, ми торкнулися тих питань, що мають підлягати правовому регулюванню, які є системоутворюючими. Це дає нам можливість отримати загальну картину (проекту) ідентифікації обдарованих дітей.

Отже, в цілому, ідентифікація обдарованих дітей має містити наступне. Кожен учень має право пройти процедуру ідентифікації один раз на рік. Для цього батьки учня або вчитель (за згодою батьків) подають відповідну заяву. Таким чином, формується список учнів, які мають проходити ідентифікацію. Перед проведенням спеціальних освітніх заходів, здійснюється збір інформації про сильні сторони учня; джерелами такої інформації є вчителі, батьки, учень та його товариші. Збір інформації може здійснюватися довільно або шляхом заповнення встановлених анкет. Інформація про учня зберігається у портфоліо, що заводиться учителем (класний керівник). За результатами оброблення інформації вчителем або ідентифікаційною радою можуть бути надані окремі рекомендації щодо змін у навчально-виховному процесі. Інформація про учня подається до ідентифікаційних рад.

У встановлений термін, компетентними особами здійснюються спеціальні освітні заходи з ідентифікації обдарованості (тестування), за допомогою яких виявляється сфера обдарованості (інтелектуальна, академічна, творча, лідерська, мистецька тощо) і конкретний напрям обдарованості (з певного навчального предмету). За результатами обдарованості, компетентний орган складає висновки на кожного учня з обґрунтуванням того чи іншого рішення. Наступним кроком є формування рейтингів серед учнів, за якими визначаються ті, хто може навчатися за спеціалізованими освітніми програмами на безоплатній або платній основі. Після отримання згоди батьків щодо навчання їх дитини за спеціалізованою освітньою програмою – директором навчального закладу (чи ідентифікаційною радою) видається відповідний наказ про зарахування.

Використані літературні джерела

1. The Education Act on Special Education [Текст] / Ontario, Canada // [електронний ресурс]: www.e-laws.gov.on.ca.
2. Special Education Programs and Services: Ontario Regulation 306, Canada, from April 8, 2005 // [електронний ресурс]: <http://www.e-laws.gov.on.ca>.
3. Louisiana state, Regulations for Implementation of the Children with Exceptionalities Act (R.S. 17:1941 et seq.), Bulletin 1706, Subpart B - Regulations for Gifted/Talented Students // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wprd.doa.louisiana.gov>.
4. Regulations for Gifted Education, Georgia state, USA // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gadoe.org>.
5. Закон України “Про загальну середню освіту” // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999. – № 28. – С. 230.
6. Former U. S. Commissioner of Education Sidney P. Marland, Report to Congress august 1971 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cec.sped.org/>.

Bibliography

1. The Education Act on Special Education [Text] / Ontario, Canada // [electronic resource]: www.e-laws.gov.on.ca.
2. Special Education Programs and Services: Ontario Regulation 306, Canada, from April 8, 2005 // [electronic resource]: <http://www.e-laws.gov.on.ca>.
3. Louisiana state, Regulations for Implementation of the Children with Exceptionalities Act (R.S. 17:1941 et seq.), Bulletin 1706, Subpart B - Regulations for Gifted/Talented Students // [electronic resource]. – Access mode: <http://www.wprd.doa.louisiana.gov>.
4. Regulations for Gifted Education, Georgia state, USA // [electronic resource]. – Access mode: <http://www.gadoe.org>.
5. Zakon Ukrayiny “Pro zahalnu serednyu osvitu” // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 1999. – № 28. – С. 230.
6. Former U. S. Commissioner of Education Sidney P. Marland, Report to Congress august 1971 // [electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.cec.sped.org/>.

Віра Кошіль,
м. Київ, Україна

УДК 005.552.3:347.637

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НЕДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ СФЕРИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Обоснованы подходы к использованию социальных технологий в управлении организационно-педагогической деятельностью негосударственных учреждений сферы защиты детей и молодёжи. С научных позиций раскрыты задачи управления организационно-педагогической деятельностью негосударственных учреждений сферы защиты детей и молодёжи с использованием социальных технологий, определена их